

Memorandwm Esboniadol i Reoliadau Etholiadau Lleol (Diwygiadau Amrywiol a Chanlyniadol) (Cymru) 2022

Lluniwyd y Memorandwm Esboniadol hwn gan Adran Llywodraeth Leol Llywodraeth Cymru ac fe'i gosodir gerbron Senedd Cymru ar y cyd â'r Gorchymyn uchod ac yn unol â Rheol Sefydlog 27.1.

Datganiad y Gweinidog

Yn fy marn i, mae'r Memorandwm Esboniadol hwn yn rhoi darlun teg a rhesymol o effaith ddisgwyliedig Rheoliadau Etholiadau Lleol (Diwygiadau Amrywiol a Chanlyniadol) (Cymru) 2022.

Rebecca Evans AS
Y Gweinidog Cyllid a Llywodraeth Leol

08 Mawrth 2022

RHAN 1

1. Disgrifiad

- 1.1 Mae adran 100(G)(1) o Ddeddf Llywodraeth Leol 1972 ('Deddf 1972') yn ei gwneud yn ofynnol i brif gyngor gynnal cofrestr sy'n nodi enw a chyfeiriad pob aelod o'r cyngor. "Mae "prif gynghorau" yng Nghymru yn cynnwys cynghorau sir a chynghorau bwrdeistref sirol, awdurdodau tân ac achub, awdurdodau Parciau Cenedlaethol a chyd-fyrddau neu gyd-bwyllgorau sy'n cyflawni swyddogaethau dau neu fwy o brif gynghorau yng Nghymru. Ceir darpariaeth debyg mewn perthynas ag aelodau pwyllgor neu is-bwyllgor. Mae Deddf 1972 yn ei gwneud yn ofynnol i'r gofrestr y cyfeirir ati uchod fod ar agor i'r cyhoedd ei harchwilio yn swyddfeydd y cyngor. I bob pwrpas, mae hyn yn caniatáu i aelodau'r cyhoedd ddod o hyd i enwau a chyfeiriadau aelodau'r cyngor ac aelodau pwyllgorau/is-bwyllgorau.
- 1.2 Er mwyn darparu amgylchedd diogel i'r rhai sy'n barod i gyflwyno eu hunain ar gyfer swydd etholedig, un o'r camau a nodwyd i gyflawni'r nod hwnnw yw dileu'r gofyniad i gynnwys cyfeiriadau aelodau fel rhan o'r gofrestr y mae'n rhaid i'r cyhoedd ei harchwilio.
- 1.3 Mae rheoliad 12 o Reoliadau Awdurdodau Lleol (Trefniadau Gweithrediaeth) (Penderfyniadau, Dogfennau a Chyfarfodydd) (Cymru) 2001 ("Rheoliadau 2001") hefyd yn gosod dyletswydd ar gynghorau sir a chynghorau bwrdeistref sirol i gynnal cofrestr sy'n nodi enw a chyfeiriad pob aelod o'i weithrediaeth a phob aelod o bwyllgor o'r weithrediaeth. Mae Rheoliadau 2001 yn ei gwneud yn ofynnol i'r gofrestr fod yn agored i'r cyhoedd ei harchwilio ym mhrif swyddfa'r awdurdod.
- 1.4 Er mwyn sicrhau cysondeb, a hwyluso'r nodau a nodir ym mharagraff 1.2 uchod, mae Rheoliadau Awdurdodau Lleol (Diwygiadau sy'n Ymwneud â Chyhoeddi Gwybodaeth) (Cymru) 2022 ("y Rheoliadau hyn") yn diwygio adran 100G o Ddeddf 1972 a rheoliad 12 o Reoliadau 2001 i ddarparu na ddylai'r wybodaeth sy'n agored i arolygiad gynnwys cyfeiriad aelod a gynhwysir yn y cofrestrau.

2. Materion o ddiddordeb arbennig i'r Pwyllgor Deddfwriaeth, Cyfiawnder a'r Cyfansoddiad

- 2.1 Dim.

3. Cefndir deddfwriaethol

- 3.1 Mae adran 100G(1)(a) o Ddeddf 1972 yn ei gwneud yn ofynnol i brif gyngor gynnal cofrestr sy'n nodi enw a chyfeiriad pob aelod o'r cyngor. Fel y nodwyd uchod, mae "prif gynghorau" yng Nghymru yn cynnwys cynghorau sir a chynghorau bwrdeistref sirol, awdurdodau tân ac achub, awdurdodau Parciau Cenedlaethol a chyd-fyrddau neu gyd-bwyllgorau, sy'n cyflawni swyddogaethau dau neu fwy o brif gynghorau yng Nghymru. Ceir darpariaeth debyg yn adran 100G(1)(b) mewn perthynas ag aelodau

pwyllgor neu is-bwyllgor. Mae adran 100G(4) yn ei gwneud yn ofynnol i'r gofrestr y cyfeirir ati uchod fod ar agor i'r cyhoedd ei harchwilio yn swyddfeydd y cyngor. I bob pwrpas, mae hyn yn caniatáu i aelodau'r cyhoedd ddod o hyd i enwau a chyfeiriadau aelodau'r cyngor ac aelodau pwyllgorau/is-bwyllgorau.

- 3.2 Mae adran 43 o Ddeddf Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) 2021 ("Deddf 2021") yn gosod dyletswydd, ar brif gynghorau i gyhoeddi cyfeiriad electronig a phost ar gyfer gohebiaeth ar gyfer pob aelod o'r cyngor. Nid oes rhaid i hyn fod yn gyfeiriad cartref. Daw'r ddarpariaeth hon i rym o 5 Mai 2022.
- 3.3 Er mwyn cyflawni'r ymrwymiad presennol i ddisodli'r gofyniad i roi cyhoeddusrwydd i gyfeiriadau cartref o blaid cyfeiriad swyddogol, cynigir y dylid diwygio adran 100G o Ddeddf 1972 mewn perthynas â phrif gynghorau yng Nghymru fel na ddylai cyfeiriadau aelodau a gynhwysir yn y gofrestr a ddelir o dan yr adran honno fod yn agored i'r cyhoedd eu harchwilio. Mae pŵer i ddiwygio unrhyw ddeddfiad mewn perthynas â chyhoeddi a mynediad at wybodaeth yn adran 50(3)(a) o Ddeddf 2021.
- 3.4 Mae rheoliad 12(1)(a) o Reoliadau 2001 yn nodi bod yn rhaid i gyngor sir a chyngor bwrdeistref sirol gadw cofrestr sy'n nodi enw a chyfeiriad pob aelod o weithrediaeth y cyngor. Mae darpariaeth debyg yn bodoli yn rheoliad 12(1)(b) mewn perthynas â phob aelod o bwyllgor neu is-bwyllgor i'r weithrediaeth. Mae rheoliad 12(3) yn ei gwneud yn ofynnol i'r gofrestr fod yn agored i'r cyhoedd ei harchwilio ym mhrif swyddfa'r cyngor.
- 3.5 Fel y nodwyd uchod, mae pŵer i ddiwygio unrhyw ddeddfiad mewn perthynas â chyhoeddi a mynediad at wybodaeth yn adran 50(3)(a) o Ddeddf 2021. Mae pŵer i ddiwygio Rheoliadau 2001 mewn perthynas â chyfeiriadau aelodau'r weithrediaeth ac aelodau'r pwyllgorau a'r is-bwyllgorau yn adran 22(6) a (7) o Ddeddf Llywodraeth Leol 2000.
- 3.6 Mae adran 174(4) a 5(f) o Ddeddf 2021 yn darparu bod y weithdrefn gadarnhaol ddrafft yn gymwys i reoliadau a wneir o dan adran 50(3)(a) a (4) o Ddeddf 2021. Mae adran 105(5) o Ddeddf 2000 yn darparu y bydd y weithdrefn penderfyniad negyddol yn gymwys i reoliadau a wneir o dan adran 22 o Ddeddf 2000.
- 3.7 O dan adran 40 o Ddeddf Deddfwriaeth (Cymru) 2019, gellir cyfuno darpariaeth sy'n ddarostyngedig i'r weithdrefn negyddol yn yr un offeryn â darpariaeth sy'n ddarostyngedig i'r weithdrefn gadarnhaol ddrafft. O ganlyniad, mae'r weithdrefn gadarnhaol ddrafft yn gymwys i'r Rheoliadau hyn.

4. Diben y ddeddfwriaeth a'r effaith y bwriedir iddi ei chael

- 4.1 O dan adran 43 o Ddeddf 2021, a ddaw i rym ar 5 Mai 2022, mae'n ofynnol i brif gyngor gyhoeddi e-bost a chyfeiriad post ar gyfer aelod. Nid oes angen

i hyn fod yn gyfeiriad cartref. Y farn yw bod y gofyniad uchod yn ddigonol ar gyfer trigolion yr ardal gan fod ffordd glir o gysylltu ag aelod a phenderfynu pa ward neu adran y maent yn ei chynrychioli.

- 4.2 Nid ydym o'r farn bod unrhyw reswm pam y byddai angen i aelod o'r cyhoedd wybod am gyfeiriad cartref aelod. Os yw'r person yn dymuno cysylltu â'r aelod, gallant ddod o hyd i fanylion cyswllt yn rhinwedd adran 43 o Ddeddf 2021. Pe bai unrhyw wrthdaro buddiannau yn ymwneud â chyfeiriad y cartref a busnes y cyngor, byddai'n rhaid i'r aelod ddatgan y buddiant hwn o hyd.
- 4.3 Mae llofruddiaeth Jo Cox, er ei bod yn enghraifft eithafol, nad oedd yn cynnwys digwyddiad yn ei chartref, yn tynnu sylw at y pryderon diogelwch gwirioneddol sy'n wynebu gwleidyddion. Ceir hefyd yr enghraifft fwy diweddar gyda'r digwyddiad a gymerodd fywyd Syr David Amess AS. Cafwyd digwyddiadau diweddar yng Nghymru hefyd lle mae aelodau (yn aml mewn perthynas ag aelodau benywaidd) yn cael eu nodi a'u targedu gyda fandaliaeth i'w cartref neu eiddo arall, e.e. cerbydau sydd wedi'u parcio yn eu heiddo, neu ymddygiad bygythiol arall.
- 4.4 Felly, rydym o'r farn na ddylai'r gofynion yn adran 100G(4) o Ddeddf 1972 a Rheoliad 12(3) o Reoliadau 2001 fod yn gymwys i brif gynghorau yng Nghymru mewn perthynas â chaniatáu i gyfeiriadau cartref aelodau fod ar gael i'w harchwilio gan y cyhoedd fel rhan o'r gofrestr.
- 4.5 Er mwyn osgoi amheuaeth, bydd yn dal yn ofynnol i brif gynghorau gofnodi cyfeiriadau cartref aelodau mewn cofrestr ar gyfer eu cyfathrebu eu hunain ag aelodau, er mwyn i brif gynghorau anfon gohebiaeth at aelodau, na ellir eu hanfon yn electronig. Fodd bynnag, ni ddylai'r cyfeiriadau cartref fod yn agored i'r cyhoedd eu harchwilio.
- 4.6 Os na wneir y Rheoliadau hyn, gall hyn annog ymgeiswyr i beidio â chyflwyno eu hunain ar gyfer swydd etholedig, ac yn wir gall effeithio ar gadw aelodau presennol sydd wedi dioddef aflonyddu a cham-drin. Nod Deddf 2021 yw annog cydraddoldeb ac amrywiaeth ymgeiswyr sy'n dymuno cyflwyno eu hunain, ac mae eu diogelwch o'r pwys mwyaf. Mae hyn wedi bod yn bwynt a godwyd yn gyson gan randdeiliaid fel un pwysig o ran cefnogi amrywiaeth mewn democratiaeth er mwyn galluogi aelodau o bob cefndir i deimlo'n ddiogel a chyflawni eu rôl heb fygythiad i'w cartref neu eu teulu.
- 4.7 Amlygodd nifer o weithdai a gynhaliwyd ledled Cymru fel rhan o'r gwaith o ddatblygu Cam dau rhaglen Amrywiaeth mewn Democratiaeth Llywodraeth Cymru nifer o achosion lle'r oedd gan aelodau brofiadau, yr oeddent yn eu hystyried yn aflonyddu a cham-drin. Roedd hyn yn cynnwys sawl achos lle'r oedd teiars eu ceir wedi'u torri, eiddo arall wedi'i ddifrodi ac enghreifftiau o gam-drin geiriol tuag atynt eu hunain ac ar adegau aelodau o'r teulu.
- 4.8 Er na fydd y newid deddfwriaethol a gynigir ynddo'i hun yn datrys y materion hyn, mae'n un elfen o gyfres ehangach o drefniadau, sy'n anelu at ail-orfodi

pwysigrwydd diogelu hawliau aelodau i gael bywyd preifat heb niwed ac aflonyddu. Mae hyn yn cynnwys gallu byw mewn cartref nad yw'n cael ei bortreadu fel estyniad i'r rôl ei hun yn unig, yn enwedig mewn amgylchiadau lle mae'r cartref hwnnw'n cael ei rannu ag eraill nad ydynt yn rhannu cyfrifoldebau'r rôl ddinesig honno.

5. Ymgynghori

- 5.1 Nid oes ymgynghoriad wedi'i gynnal yn benodol mewn perthynas â'r Rheoliadau hyn. Y rheswm am hyn yw bod y polisi'n destun ymgynghoriad cynhwysfawr a gynhaliwyd ar gyfer y Bil Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru ar y pryd).
- 5.2 Cyhoeddwyd papur ymgynghori 'Diwygio Etholiadol mewn Llywodraeth Leol yng Nghymru' ar 18 Gorffennaf 2017. Cynhaliwyd y cyfnod ymgynghori am ddeuddeg wythnos i 10 Hydref 2017. Roedd yr ymgynghoriad dilyn ymlaen o y Papur Gwyn Diwygio Llywodraeth Leol: Cyhoeddwyd Cydnerthedd ac Adnewyddol ar 31 Ionawr 2017, a gofynnodd am farn ar gynigion i wella ymgysylltiad mewn democratiaeth, cymhwysedd pleidleiswyr ac arfer pleidleisiau a sut y gellir trefnu etholiadau'n well.
- 5.3 Yn ogystal â'r brif ddogfen ymgynghori, cynhyrchodd Llywodraeth Cymru hefyd fersiwn iaith arwyddion sy'n addas i bobl ifanc, yn hawdd ei darllen ac yn iaith Arwyddion Prydain o'r papur ymgynghori. Roedd y dogfennau hyn ar gael ar wefan Llywodraeth Cymru. Roedd y dogfennau cyfeillgar a hawdd eu darllen i bobl ifanc yn addas i'r gynulleidfa darged ar gyfer y fersiynau hygyrch hyn. Cynhaliodd Ysgrifennydd Blaenorol y Cabinet dros Gyllid a Llywodraeth Leol ddau weithdy bord gron hefyd gyda Chomisiynydd Plant Cymru a'i chynrychiolwyr ifanc, un yng Ngogledd Cymru ac un yn Ne Cymru.
- 5.4 Yn gyffredinol, cafwyd 979 o ymatebion gan sefydliadau a nifer fawr o aelodau o'r cyhoedd. Nodir dadansoddiad o'r ymatebwyr yn ôl math yn y crynodeb o'r ddogfen sylwadau ar dudalennau 5-6, a rhestrodd yr holl ymatebwyr unigol yn nhrefn yr wyddor ar dudalennau 55 i 59.
- 5.5 Er bod y cwestiwn yn y ddogfen ymgynghori yn ymwneud ag ymgeiswyr sy'n sefyll mewn etholiad (adran 6, tudalen 24), mae'r egwyddor yr un mor berthnasol i'r aelodau hynny a etholwyd eisoes. Mae dolen i'r ddogfen ymgynghori yma:
https://gov.wales/sites/default/files/consultations/2018-01/summary-of-responses_0.pdf
- Mae crynodeb o'r sylwadau a gafwyd mewn ymateb i'r ymgynghoriad, a gyhoeddwyd ym mis Ebrill 2018, yma:
https://gov.wales/sites/default/files/consultations/2018-04/summary-of-responses_180526.pdf
- 5.6 Nododd llawer o'r ymatebion o blaid peidio â chyhoeddi cyfeiriadau cartref ymgeiswyr fod y ddarpariaeth hon eisoes ar waith ar gyfer ymgeiswyr

seneddol, ac y dylid ailadrodd hyn mewn etholiadau llywodraeth leol. Ni ystyriwyd bod y cynnig yn ddadleuol, ac fe'i cefnogwyd yn eang gan benaethiaid gwasanaethau democrataidd o fewn llywodraeth leol yn ystod hynt y Bil, ac yn ein trafodaethau ehangach gydag awdurdodau lleol. O ystyried yr ymgynghoriad cynhwysfawr ac effeithiol sydd wedi digwydd, ni chynhaliwyd ymgynghoriad pellach.

- 5.7 Cynhaliwyd gweithdai a thrafodaethau mwy diweddar gan randdeiliaid hefyd gydag awdurdodau lleol fel rhan o'r gwaith o ddatblygu Cam dau rhaglen Amrywiaeth mewn Democratiaeth Llywodraeth Cymru lle mynegwyd cefnogaeth i ni am beidio â gwneud i gyfeiriadau cartref aelodau'n gyhoeddus.
- 5.8 O ganlyniad i'r ymgynghoriad, rydym yn cynnig o dan y Rheoliadau hyn i ddileu'r gofynion ar gyfer y cyfeiriad a ddarperir gan aelodau ac a gynhwysir yn y cofrestrau o dan Ddeddf 1972 a Rheoliadau 2001 i fod ar gael i'r cyhoedd eu harchwilio.

RHAN 2

6. ASESIAD EFFAITH RHEOLEIDDIOL

Opsiynau:

A. Cadw'r status quo h.y. busnes yn ôl yr arfer

- 6.1 Os na wneir deddfwriaeth i ddileu'r gofyniad bod cyfeiriadau cartref aelodau yn cael eu gwneud yn agored i'w harchwilio gan y cyhoedd, gall annog darpar ymgeiswyr i beidio â chyflwyno eu hunain ar gyfer swydd etholedig, ac yn wir gall effeithio ar gadw aelodau presennol sydd wedi dioddef aflonyddu a cham-drin.
- 6.2 Mae llofruddiaeth Jo Cox, tra'n enghraifft eithafol, nad oedd yn cynnwys digwyddiad yn ei chartref, yn tynnu sylw at y pryderon diogelwch gwirioneddol sy'n wynebu gwleidyddion. Ceir enghraifft fwy diweddar hefyd gyda'r digwyddiad, a gymerodd fywyd Syr David Amess AS.
- 6.3 Adroddwyd hefyd am ddigwyddiadau yng Nghymru lle mae aelodau (yn aml mewn perthynas ag aelodau benywaidd) yn cael eu nodi a'u targedu gyda fandaliaeth i'w cartref neu eiddo arall, e.e. cerbydau sydd wedi'u parcio yn eu heiddo, neu ymddygiad bygythiol arall.
- 6.4 Mae diogelwch aelodau posibl a phresennol wedi bod yn bwynt a godwyd yn gyson gan randdeiliaid fel pwynt a godwyd gan randdeiliaid fel un pwysig o ran cefnogi amrywiaeth mewn democratiaeth er mwyn galluogi aelodau o bob cefndir i deimlo'n ddiogel ac ymgymryd â'u rôl heb fygythiad i'w cartref neu eu teulu.
- 6.5 Mae'r pryder ynghylch diogelwch aelodau yn cael ei gydnabod yn dda. Mae Llywodraeth y DU yn gwneud darpariaeth ar wahân i ddelio â cham-drin ymgeiswyr, asiantau ac aelodau etholedig llywodraeth leol.
- 6.6 Nid oes costau ychwanegol i'r opsiwn hwn ond nid yw ychwaith yn mynd i'r afael â'r broblem a amlygwyd.

B. Cytuno i'r ddeddfwriaeth arfaethedig

- 6.7 Os ceir cytundeb i'r newidiadau arfaethedig, byddai hyn yn gam cadarnhaol i fynd i'r afael â phryderon diogelwch aelodau heb effeithio ar fynediad y cyhoedd i'r aelodau. Mae adran 43 o Ddeddf 2021 yn ei gwneud yn ofynnol i brif gynghorau gyhoeddi cyfeiriad electronig a phost ar gyfer gohebiaeth ar gyfer pob aelod o'r cyngor. Daw'r ddarpariaeth hon i rym o 5 Mai 2022.
- 6.8 Nid oes gan yr opsiwn hwn unrhyw gostau ychwanegol perthnasol i awdurdodau lleol. O bosibl, efallai y bydd arbedion hyd yn oed i awdurdodau lleol o ran amser staff a sicrhau bod cyfleusterau ar gael i aelodau'r cyhoedd ddod i mewn ac arolygu'r cofrestrï o dan y trefniadau presennol. Mae

manteision anariannol sylweddol o ran mwy o ddiogelwch a diogelwch i aelodau etholedig, nad ydynt yn cael eu gwireddu ar draul bod yn agored ac yn dryloyw i'r cyhoedd. Byddant yn dal i gael mynediad at ystod o wybodaeth gyhoeddedig ac ar-lein, gan gynnwys pwy yw eu haelod etholedig, y ward y maent yn ei chynrychioli a'r pwyllgorau y maent yn aelod ar eu cyfer.

6.9 Nododd llawer o ymatebion i'r ymgynghoriad ar y Bil Llywodraeth Leol ac Etholiadau (Cymru) o blaid peidio â chyhoeddi cyfeiriadau cartref ymgeiswyr fod y ddarpariaeth hon eisoes ar waith ar gyfer ymgeiswyr seneddol ac y dylid ailadrodd hyn mewn etholiadau llywodraeth leol.

6.10 Mae amgylchedd diogel, sy'n diogelu iechyd, lles a lles y rhai sy'n barod i gyflwyno eu hunain ar gyfer swydd etholedig, yn hanfodol i annog eraill ac ehangu'r rhai sy'n barod i ymgymryd â rolau dinesig pwysig.

6.11 O dan yr opsiwn hwn, byddai'r Rheoliadau hyn yn cael eu gwneud a byddai'n atal cyfeiriadau aelodau rhag cael eu harchwilio gan y cyhoedd.

C. Caniatáu i aelodau unigol benderfynu a ddylai'r awdurdodau lleol gyhoeddi eu cyfeiriad cartref

6.12 Pe bai aelodau unigol yn penderfynu a ddylid cyhoeddi eu cyfeiriadau cartref, byddai hyn yn cynyddu lefel y weinyddiaeth ar gyfer awdurdodau lleol, ac felly gallai'r costau dan sylw achosi dryswch yn enwedig i'r cyhoedd, gan nad ydynt efallai'n deall bod darparu cyfeiriad cartref yn ddewisol. At hynny, gallai darparu unrhyw ddewis i aelodau arwain at bwysau lleol i aelodau y byddai'n well ganddynt beidio â chyhoeddi eu cyfeiriadau i wneud hynny. Gallai hyn arwain at niwed annerbyniol i les yr aelodau hynny.